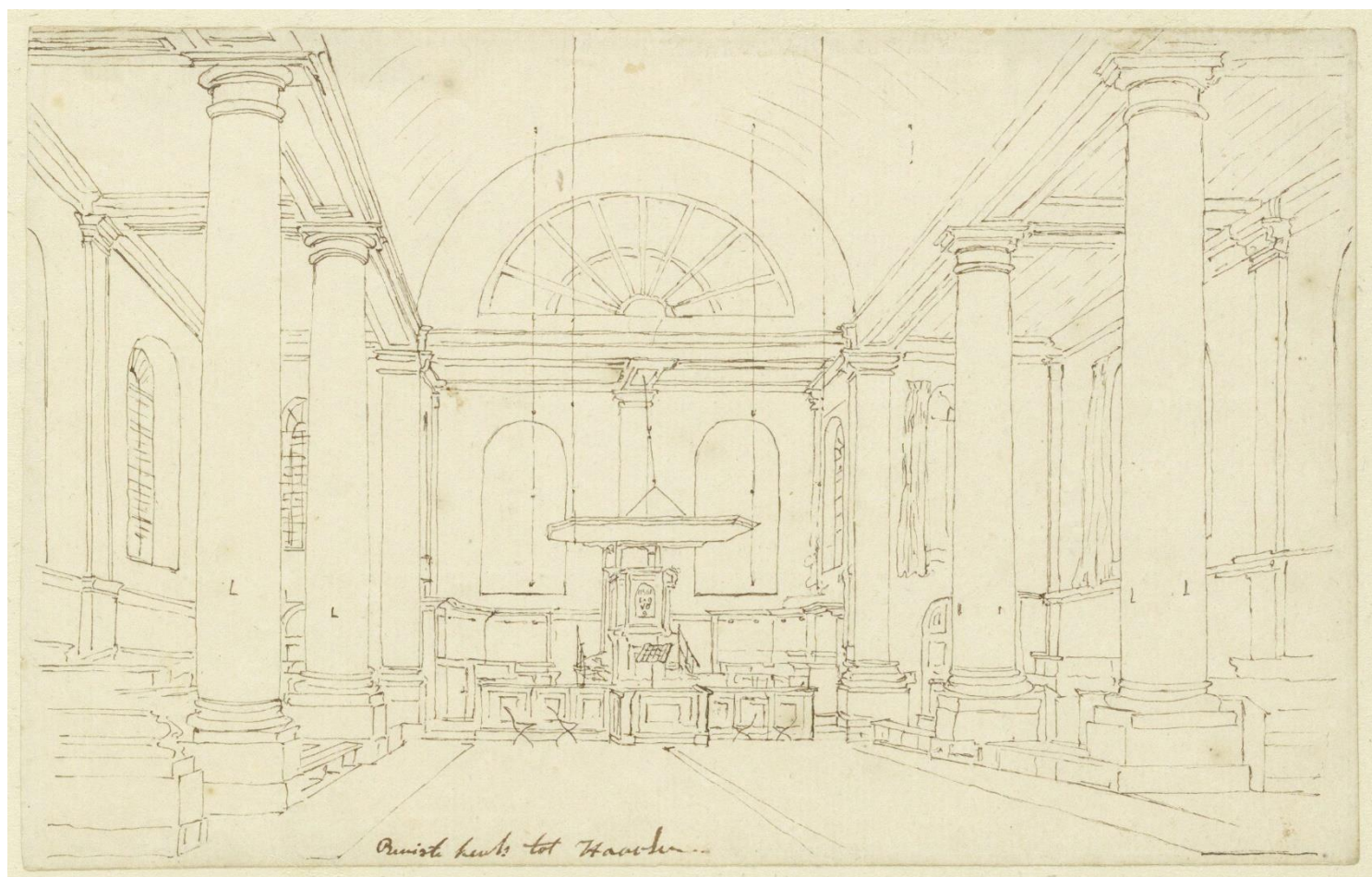

Doopsgezinde kerk de Grote Vermaning

Locatie: midden in bouwblok Grote Houtstraat / Anegang / Frankestraat / Peuzelaarsteeg

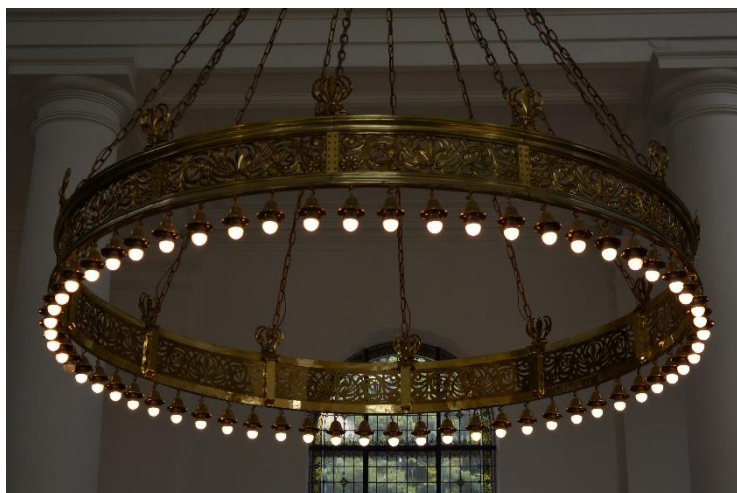
NL-HlmNHA_1100_KNA006002179 ; J. de Bray ; 1685 ; Doopsgezinde kerk met preekstoel

NL-HlmNHA_1100_KNA006002176 ; A. Hoeting ; 1865 ; Vergelijkbare situatie als afbeelding boven

DSC_00016797 ; AV ; 9-9-2018 ; Vergelijkbare situatie als afbeelding boven. Let op de lichtkroon

DSC_00016797 ; AV ; 9-9-2018 ; De symbolisch beeldbepalende lichtkroon in het interieur van de Doopsgezinde kerk

DSC_6961 ; AV ; 12-7-2017 ; gezicht op de doopsgezinde kerk richting zuid vanaf de expeditiehof van de inmiddels voormalige C&A in de Anegang

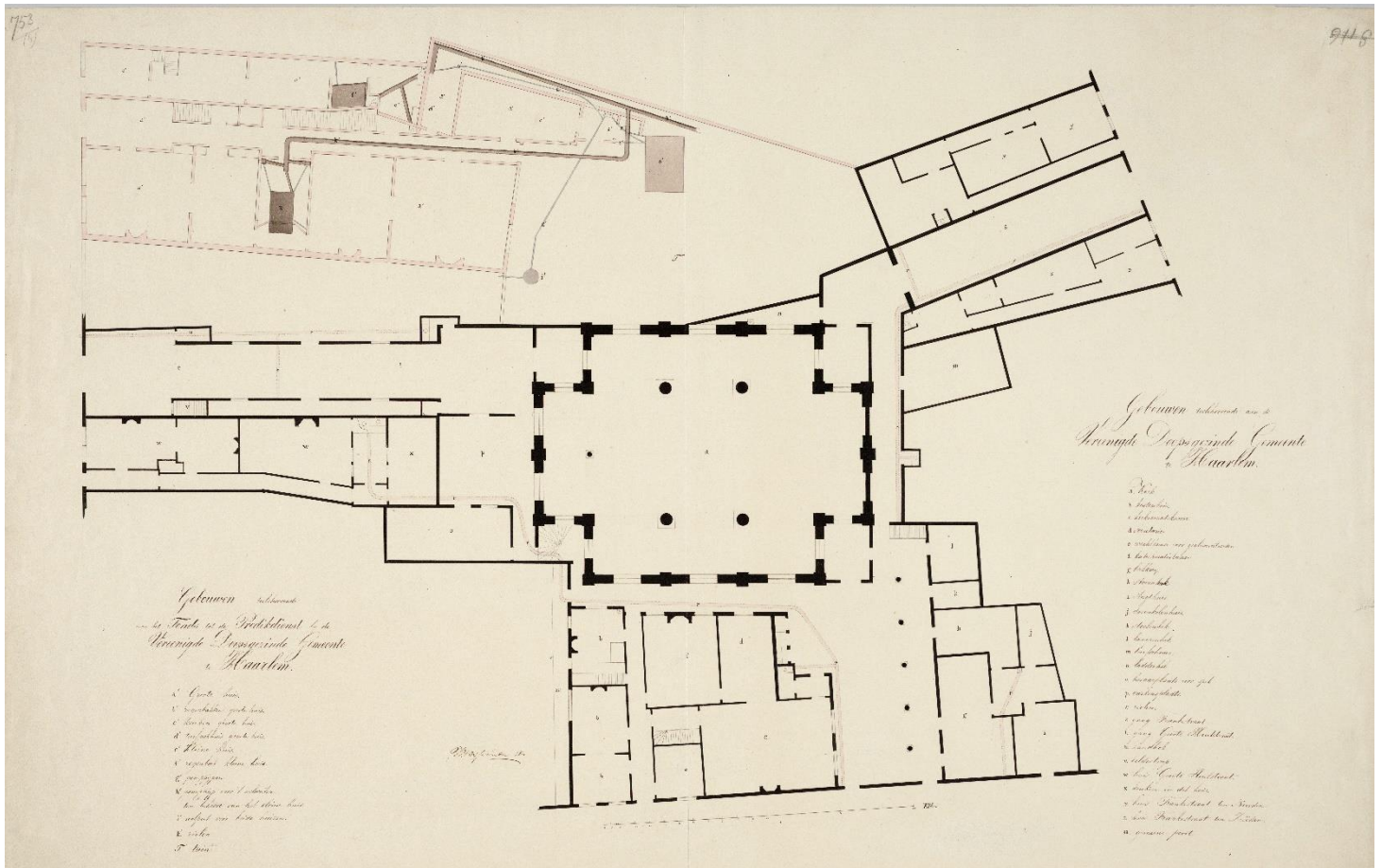
DSC_00022072 ; AV ; 18-12-2019 ; Ingang in de Grote Houtstraat

DSC_6973 ; AV ; 12-7-2017 ; Ingang in de Frankestraat

DSC_00016807 ; AV ; 9-9-2018 ; Centrale tafel in het midden tijdens de Open Monumentendagen

NL-HlmNHA_51000753 ; J.H. Dyserinck ; 1860 ; Plattegrond van de gebouwen van de Doopsgezinde Gemeente/Kerk in Haarlem. Links de Grote Houtstraat, onder de Peuzelaarsteeg en rechts de Frankestraat. Op een later tijdstip zijn rechtsonder de gebouwen in de hoek Peuzelaarsteeg/Frankestraat aan het complex toegevoegd en vervangen door andere maar nu kerkelijke gebouwen. De kerkruimte zelf wordt weergegeven door de dikke zwarte lijnen.

NL-HlmNHA_1478_5281 ; P. de Boer ; 1997 ; fragment luchtfoto van braakliggend Koningscarré e.o.. Weergegeven het bouwblok Anegang (links)/Frankestraat (bovenaan)/Peuzelaarsteeg (rechts)/Grote Houtstraat (onderaan). Het grote gebouw is de inmiddels voormalige C&A aan de Anegang. Vrijwel alle overige gebouwen van het bouwblok vormen de Doopsgezinde Kerk met de kerkruimte in het midden. Dit geeft goed weer hoe verscholen zo'n schuilkerk vroeger was en nog steeds is.

Ook de geschiedenis van de Doopsgezinde Kerk in Haarlem gaat ver terug. Deze kerk staat binnen de gemeente ook bekend als de Grote Vermaning. Vanwege de Nederlandse hervormer Menno Simons werden de Doopsgezinden ook wel Mennonites genoemd. In het buitenland is dat nog steeds zo. Het ontstaan van de doopsgezinde gemeente in Haarlem gaat waarschijnlijk terug tot het tweede kwart van de 16^e eeuw. In die tijd stonden de doopsgezinden bloot aan wrede vervolging en terechtstellingen. Dat veranderde in 1572. In 1572 schenkt de Prins van Oranje de doopsgezinden in Holland en Zeeland godsdienstvrijheid als erkenning van hun grote bijdrage aan de vrijheidsstrijd. Toch was er daarna nog de nodige tegenwerking vanuit de Hervormde Kerk. Bovendien was er binnen in de doopsgezinde kerk lange tijd sprake van grote verdeeldheid, vele twisten, scheuringen en af en toe weer verenigingen. Wellicht had dit, naast persoonlijke tegenstellingen, te maken met de grote verscheidenheid aan achtergrond van de doopsgezinden. In eerste instantie had men natuurlijk de doopsgezinden uit Haarlem en omgeving. Eind 16^e eeuw groeide de doopsgezinde gemeente in Haarlem sterk door vele vluchtelingen uit Vlaanderen, met name uit Menen en Kortrijk. Zij werkten daar in de textielindustrie als bijvoorbeeld wevers, fabrikanten en blekers. Ook streken Engelse doopsgezinden neer in Haarlem. Hieronder bevond zich Thomas Teyler, die in 1580 in Haarlem aankwam. Gezien de naamgeving van een aantal doopsgezinde gemeenten, moeten er ook veel doopsgezinde Duitsers zijn neergestreken in Haarlem. Deze toestroom zorgde voor interne twisten in de doopsgezinde gemeente. Hieruit resulteerden verschillende doopsgezinde gemeenten in Haarlem. Terwijl de doopsgezinde gemeente vanuit de Hervormde Kerk de nodige weerstand ondervond, stonden de lokale en nationale overheden welwillend tegenover hen. Zo koos de regering na een conflict in 1626 de zijde van de doopsgezinde gemeente en stond hen toe hun kerk in Haarlem te voltooiën. Rond het midden van de 17^e eeuw probeerde de stedelijke regering de onderlinge twisten van de doopsgezinden te sussen en streefde de doopsgezinden naar meer eenheid. Toch bleef het onrustig en verdeeld binnen de doopsgezinden en ontstonden er scheuringen. Dit resulteerde erin, dat er in 1686 zes verschillende doopsgezinde gemeenten in Haarlem waren. Het betrof:

1. Verenigde Vlamingen, Friezen en Hoogduitsen met hun kerk De Blok in het Klein Heiligland. Deze naam is afgeleid van de naam van het huis waar ze hun kerk hadden, namelijk "de Olieblock". Deze gemeente stond onder leiding van Thomas Snep.
2. Verenigde Vlamingen, Friezen en Hoogduitsen onder leiding van Jan Everts. Zij hadden hun kerk in de Kruisstraat, ongeveer op de plek waar nu de supermarkt van Albert Heijn staat. Deze gemeente hield op te bestaan in 1748 na de fusie met de gemeente onder nummer 1.
3. Verenigde Vlamingen en Waterlanders in de Peuzelaarsteeg. Na hun vereniging werd de kerk in de Peuzelaarsteeg te klein. Zij dienden in 1669 een verzoek in tot uitbreiding en verbouwing van hun kerk. Deze toestemming kwam in 1674 en hun kerk werd in 1683 voltooid en gewijd. Dit is de nog steeds bestaande doopsgezinde kerk, waar het in dit artikel over gaat.
4. Groninger Oud Vlamingen, ook wel Groninger genoemd. Zeker na 1691 hadden zij hun kerk in de Lange Margarethastraat.
5. Vincent de Hondtsvolk later ook wel Dantzigers genoemd. Zij hadden hun gebouw aan de Oude Gracht nabij de Raaks.
6. Lucas Philipsvolk. Zij hadden hun gebouw in de schuilkerk de Vier Heemskinderen aan het Spaarne. Later werd dit een schuilkerk voor andere genootschappen. Deze groep verdween begin 18^e eeuw door sterfte of verhuizing.

Geruime tijd gingen de onderlinge twisten nog door. Echter in 1784 verenigde men zich tot de Verenigde Doopsgezinde Gemeente. Men had daarna als kerk de huidige doopsgezinde kerk, waar het in dit artikel over gaat. Allan omschrijft in 1883 deze kerk in deel drie over Haarlem als eenvoudig, net, doelmatig ingericht, met zorg onderhouden, maar met een gammal orgel en een gebouw zonder monumentaal karakter.

In 1795 veranderde veel in de verhoudingen tussen de doopsgezinde gemeente en de samenleving omdat de Republiek verdween en daarmee ook de overheersende macht van de Hervormde Kerk.

Tegenwoordig staat de Doopsgezinde Gemeente voor omzien naar elkaar en naar buiten treden. Daarnaast saamhorigheid en ontmoeting tussen mensen binnen en buiten en open staan voor diversiteit en wil zij een open ontmoetingsplek zijn. Kernbegrippen zijn: eigen verantwoordelijkheid, tolerantie, begrip, omzien naar elkaar en engagement. Via internet kan men de archieven van de gemeente raadplegen.

En dan nu een korte toelichting op het kerkgebouw zelf:

In Haarlem spreekt men in zijn algemeenheid meestal over de Doopsgezinde Kerk, terwijl hij binnen de gemeente bekend staat als de Grote Vermaning. Dit in tegenstelling tot de Kleine Vermaning in Heemstede. Zoals hiervoor al aangegeven is de kerk in 1683 gewijd. Het is een ontwerp van de architect Jan de Bray. Hij was de zoon en leerling van de welbekende schilder-bouwmeester Salomon de Bray. In de bouwtijd mochten kerken die niet hervormd waren niet zichtbaar zijn vanaf de openbare straat en ook niet boven de omringende bebouwing uitsteken. Vandaar dat deze kerk midden in het bouwblok ligt. Omdat de doopsgezinden toch nog in de richting van de Hervormde Kerk kwamen, mocht het een echt kerkgebouw zijn. Dit werd dan een verscholen kerk genoemd. Lag men verder van de Hervormde Kerk af, zoals de rooms-katholieken, dan moest men het met een echte schuilkerk, meestal een verbouwde zolder, doen. In de loop der tijd zijn alle omringende huizen van het kerkgebouw in het bezit van de doopsgezinden gekomen. Een deel van deze huizen is afgebroken om plaats te maken voor kerkgerelateerde ruimtes, zoals catechisatiekamers een gemeentesaal en kantoorruimte. Oorspronkelijk had de kerk vier ingangen. In elke hoek eentje, te bereiken via twee kleine steegjes vanuit de Peuzelaarsteeg. Dit beviel blijkbaar niet helemaal. In 1717 verrees er een poort in de Frankestraat. In de loop der 18^e eeuw kreeg de kerkgemeente meer aanzien en vonden een aantal welgestelde gemeenteleden, waaronder Pieter Teyler, het tijd worden voor een deftiger toegang. Dit werd de huidige gang en fotogalerie "De Gang" vanuit de Grote Houtstraat 43. Deze poort en gang dateren uit 1757. Voor doperse begrippen was dat toen een opvallend iets. In 1902 verrees de bijgebouwen aan de Frankestraat. Dit is een ontwerp van J.A.G. Van der Steur in een toen gebruikelijke eclectische stijl. Het is hoofdzakelijk neorenaissance met neogotische en jugendstil elementen. Bij de nieuwe ingang aan de Frankestraat werd toen de straat verbreed om het mogelijk te maken om rijuigen te laten keren.

Oorspronkelijk werden de banken aan weerskanten van de preekstoel gebruikt door kerkenraadsleden en oud-predikanten. De galerij werd vroeger gebruikt door de kinderen van het doopsgezinde weeshuis en armenhuis. Naast de gebruikelijke soberheid van het interieur vallen nog een aantal zaken op: In het interieur is de lichtkroon nogal opvallend. Voor mijn gevoel komt deze nogal symbolisch over. Deze kroon dateert uit 1912. Dat is een tijd, waarin een gloeilamp nog gezien werd als een wonder der techniek en dan ook best gezien mocht worden. De lichtkroon is ontworpen door A.W. Weismann. Uit dezelfde tijd dateren de erg sobere glas in loodramen met leliemotief. Een ander opvallend element is de centrale tafel. Dat is een ontwerp van Cees Dam. Het orgel dateert uit 1969 en behoort tot de top in Nederland. De brede gang naar de Grote Houtstraat wordt gebruikt als openbare fotogalerie "De Gang". Rechts van deze gang aan de grote Houtstraat ligt Jansje. Dit is een cadeauwinkel met lunchroom, waar veel mensen met een beperking werken. Binnenin is er een doorgang tussen winkel en fotogalerie. Binnen de muziekwereld is de kerkruimte geliefd voor het opnemen van concerten. Dit komt, doordat de kerk geheel in pandig ligt en er daardoor nauwelijks geluiden van buitenaf door klinken.

Bibliografie kort

(Allan, 1973, herdruk van boek uit 1883) (derde deel) (DoopsgezindeGemeenteHaarlem)Achtergrond (DoopsgezindeGemeenteHaarlem)Erfgoed (GemeenteHaarlem, et al., 2019) (Haerlem, 2007)

Bibliografie uitgebreid

Allan, F. 1973, herdruk van boek uit 1883. *Geschiedenis en beschrijving van Haarlem van de vroegste tijden tot op onze dagen, Derde deel.* Haarlem : Boekhandel H. Coebergh, 1973, herdruk van boek uit 1883.

Doopsgezinde Gemeente Haarlem. Achtergrond. *Doopsgezind Haarlem.* [Online] [Citaat van: 9 januari 2021.] <https://doopsgezindhaarlem.nl/doopsgezinde-kerk/achtergrond>.

—. Erfgoed. *Doopsgezind Haarlem.* [Online] [Citaat van: 9 januari 2021.] <https://doopsgezindhaarlem.nl/erfgoed>.

Gemeente Haarlem, Erfgoed, Team en Haarlem Marketing. 2019. *Plekken van plezier, Open Monumentendagen 14 & 15 december Haarlem.* Haarlem : Haarlem Marketing, 2019.

Haarlem, Historische Werkgroep van de Vereniging. 2007. *Meer dan steen.* Wormer : Historische Vereniging Haarlem en Stichting Uitgeverij Noord-Holland, 2007. ISBN 978 90 78381 07 5.